

Wat heeft hier plaatsgevonden? Mijns inziens heeft Aalders de twintigste-eeuwse herinterpretatie van het ethische beginsel door H. Berkhof in zijn *Het christelijk geloof* toegepast op de theologie van de jongere ethischen. Natuurlijk is niet te ontkennen dat zij spraken van de 'gemeenschap' tussen God en de mens, maar dat wil nog niet zeggen dat zij 'relationeel' dachten. Opvallend is bij hen veeleer dat zij nauwelijks aan Gods persoonlijkheid als zodanig (bijv. bij hen ontbreken vrijwel geheel de triniteitsleer en christologie zoals men die bij Gunning en de oudere La Saussaye vindt) geïnteresseerd waren, maar veeleer aan de religieuze fundering van de vrijheid van de persoonlijkheid. Het ging hen m.a.w. om de redding van de autonomie van de gelovige persoonlijkheid. Het is daarom een anachronisme hun theologie als 'relationeel' (of als 'existentieel', zoals Aalders soms ook doet) te typeren. Een werkelijk 'relationele' theologie lag eenvoudigweg buiten hun geestelijke horizon.

In zijn inleiding stelt Aalders zich - naast de bepaling van de 'gemeenschappelijke kern' van de jongere ethischen - als tweede doelstelling ook die van hun verhouding tot de 'oudere ethischen' (p. 16, 18). Nu heeft hij daarmee duidelijk te hoog gegrepen - wat overigens niemand hem kwalijk zal nemen, die ziet met hoeveel volharding hij de geschriften van zijn auteurs heeft doorgeploegd. Men vindt geen enkele vergelijking van het openbarings-, Schrift- en ervaringsbegrip van de 'oudere' ethischen met die van de 'jongere' en evenmin wordt het begrip 'ethisch' bij hen vergeleken, ondanks het feit dat Veenhof voor beide veel materiaal aanbiedt. Als significantief verschil blijft alleen over, dat D. Chantepie de la Saussaye en vooral Gunning zich volop in de kerkelijke strijd engageerden, terwijl de jongere ethischen zich daarbuiten hielden (194 vv.). Zijn verklaring is nogal simpel: de jongere ethischen maakten deel uit van de sociale bovenlaag en waren, evenmin als hun publiek, aan kerkelijkere organisatie geïnteresseerd (190). Het is echter de vraag of het niet veeleer een uitvloeisel is van hun behoefte zichzelf als individuele persoonlijkheid te handhaven, en of men zo niet indirect een verschil in opvatting van het ethisch beginsel tussen hen en de oudere ethischen op het spoor komt.

In zijn boek blijkt steeds Aalders' grote waardering voor de jongere ethischen, met name omdat zij de resultaten van de godsdienstwetenschap en historische kritiek niet afwezen, zoals de gereformeerden en tenslotte ook Gunning dat deden. De jongere ethischen trachtten deze zoveel mogelijk te integreren in hun dogmatische visie op de openbaring, de Schrift en de godsdienstige ervaring, al moet Aalders zelf ook toegeven dat het vaak niet erg ver ging. Hun verdienste is z.i. de kritische wetenschap voor de kerk en de theologie te hebben bewaard (p. 43, 98 v., 190) en voor hun studenten was dat een grote hulp. Maar te weinig ziet Aalders dat hun denken gedragen werd door de idee dat de kerk, de theologische wetenschap en zelfs de samenleving gedragen zou kunnen worden door de gelovige persoonlijkheid. De gereformeerden en Gunning beseften daarentegen dat de moderne tijd zich kenmerkte door bovenpersoonlijke problemen, machten en ontwikkelingen, die een historische oriëntatie en een gemeenschappelijk organisatorisch optreden (bijv. in de kerk) vereisen. Als theologen kozen zij daarbij voor